Biała Księga Innowatorów Dziedzictwa

HERITAGE INNOVATORS DAY

Raport i rekomendacje eksperckie dla przyspieszenia zrównoważonej renowacji budynków historycznych w Polsce, wypracowane w ramach konferencji „Heritage Innovators Day 2026”

1.

Apel

Budynki o charakterze historycznym oraz obiekty zabytkowe są ważnym składnikiem zasobów budowlanych kraju (w tym zasobów mieszkaniowych). Pełnią także istotną rolę społeczną i ekonomiczną, wspierają rozwój turystyki, zapewniają trwałość i ciągłość dziedzictwa kulturowego oraz tożsamości lokalnej dla kolejnych pokoleń. Podobnie jak to ma miejsce w innych krajach Unii Europejskiej są istotną dziedziną gospodarki, między innymi rzemiosła i sprzyjają rozwojowi mniejszych społeczności lokalnych. Zachowanie budynków historycznych i zabytkowych w krajobrazie miejskim i wiejskim, wpływa także korzystnie na zdrowie psychiczne i dobrostan tych społeczności. Zjawiska wpływu zabytków na zdrowie zostało już zbadane w krajach o bogatszym zasobie budynków historycznych, takich jak np. Wielka Brytania[1].

Każdy istniejący obiekt charakteryzuje się skumulowanym, „wbudowanym" śladem węglowym[2], którego wykorzystanie i właściwa eksploatacja generuje niższe obciążenia dla środowiska niż wyburzenie i budowa nowej struktury.

W czasach niepokojów politycznych i kryzysów ekonomicznych dbałość o budynki historyczne pozwala zachować pamięć historyczną oraz tradycję danego miejsca, co sprzyja rozwojowi lokalnej kultury, sztuki, obyczajów i lokalnego folkloru. Postulujemy:

- **rezygnację z praktyki zakazów administracyjnych,**
- **jednolitą, w skali kraju, interpretację przepisów prawnych**
- **większe oparcie programów na wiedzy technicznej i na prawach fizyki budowli[3].**

Budynek historyczny powinien być wzorcem zrównoważonej renowacji, gwarantującym odpowiednią jakość środowiska wewnętrznego, optymalną efektywność energetyczną, poszanowanie środowiska i klimatu przy jednoczesnym zachowaniu tożsamości kulturowej.

1 https://historicengland.org.uk/research/current/social-and-economic-research/culture-and-heritage-capital/life-satisfaction/

2 Wbudowany ślad węglowy rozumiany jako całkowitą sumę emisji dwutlenku węgla powiązaną z procesem wydobycia surowców, produkcji materiałów budowlanych oraz wzniesieniem samej struktury.

3 Fizyki budowli rozumianej jako nauki badającej zjawiska przepływu ciepła, wilgoci i powietrza przez przegrody budowlane

Wdrożenie tych założeń wymaga podniesienia świadomości wśród interesariuszy jak i społeczeństwa, by uniknąć strat materialnych i niematerialnych, które lokalna gospodarka ponosi w wyniku braku porozumienia na etapie planowania i realizacji inwestycji.

W dobie rosnących kosztów eksploatacyjnych (w tym wahań w zakresie dostępności i cen nośników energii) i kosztów bieżących remontów, właściwie przeprowadzona renowacja historycznych zasobów budowlanych jest kluczowym elementem przeciwdziałania zjawisku ubóstwa energetycznego, rozumianego jako brak możliwości zapewnienia odpowiedniego poziomu ogrzewania i energii przy jednoczesnym zachowaniu stabilności finansowej gospodarstwa domowego. Ochrona materialnego dziedzictwa kulturowego oraz poprawa efektywności energetycznej (redukcji zapotrzebowania na energię potrzebną do osiągnięcia niezbędnych celów użytkowych) są celami spójnymi, które wymagają zastąpienia dotychczasowych schematów nowoczesnymi metodami współpracy.

Potrzebny jest stały, merytoryczny dialog na poziomie instytucjonalnym – prowadzony przez resorty odpowiedzialne m. in. za kulturę, klimat, budownictwo politykę fiskalną oraz fundusze strukturalne, a następnie organy nadzoru konserwatorskiego, kluczowe instytucje wykonawcze i bezpośrednich uczestników procesu budowlanego.

Odpowiednio ukierunkowane zmiany otoczenia legislacyjnego (prawno-budowlanego), w połączeniu z dostosowaniem mechanizmów finansowania i promocją najlepszych praktyk, będą sprzyjać skutecznej i bezpiecznej modernizacji budynków historycznych.

Tylko spójne i skoordynowane działanie pozwoli przekształcić obiekty historyczne w efektywny oraz stabilny (energetycznie, finansowo i społecznie) zasób, przygotowany na kolejne etapy zrównoważonej transformacji.

Wskazujemy również na potrzebę utworzenia punktów kompleksowego doradztwa dedykowanego budynkom historycznym oraz zabytkowym, w których różni interesariusze - inwestorzy, właściciele, wykonawcy, czy mieszkańcy - szukający informacji i pomocy będą mogli dotrzeć do niej w prosty sposób. Mówiąc o informacji mamy na myśli schematy procesów, wskazujące odpowiednie jednostki do których należy się zwrócić w celu uzyskania opinii lub pozwolenia, listy organizacji pozarządowych które mogą wesprzeć wiedzą ekspercką, listy możliwych źródeł finansowania oraz wiedzy z zakresu DIY (do-it-yourself / zrób to sam) pozwalającej obywatelom na świadome, bieżące utrzymanie swoich domów, czy miejsc pracy.

2.

Podsumowanie Rekomendacji

Niniejszy dokument prezentuje w sposób syntetyczny bariery techniczne, prawnie i proceduralne utrudniające procesy kompleksowej modernizacji w budynkach historycznych oraz rekomenduje sposoby ich eliminacji. Obecne otoczenie regulacyjne zniechęca właścicieli i inwestorów do podejmowania prac budowlanych w obiektach zabytkowych ze względu na brak spójnych kryteriów oceny konserwatorskiej, przewlekłość procedur oraz niedostosowanie ogólnych przepisów budowlanych do specyfiki dawnej architektury. Co gorsza, krajowe programy wsparcia finansowego promują rozwiązania sprzeczne z zasadami ochrony zabytków, wymuszając niszczenie oryginalnej substancji (np. tradycyjnej stolarki okiennej czy pieców kaflowych) w zamian za przyznanie dotacji.

Głównym zadaniem wynikającym z przeprowadzonych konsultacji jest konieczność przygotowania i **wdrożenia nowego, zintegrowanego systemu przygotowania oraz ewaluacji inwestycji**, który rozpoczyna się od badań walorów historycznych oraz uproszczonego audytu energetycznego. Postuluje się prawne usankcjonowanie zasad fizyki budowli, wprowadzenie metodologii obliczeń audytowych, legalizację i wdrożenie mechanizmów gospodarki cyrkularnej (ekonomii obiegu zamkniętego) materiałów rozbiórkowych, a także uzależnienie wypłaty środków pomocowych od audytu ex-post (powykonawczego) to jest monitoringu rzeczywistych efektów energetycznych.

Proponowane zmiany pozwolą na bezpieczne i racjonalne kosztowo dostosowanie substancji historycznej do wymogów znowelizowanej dyrektywy unijnej w sprawie charakterystyki energetycznej budynków (EPBD) oraz zabezpieczenie tej substancji przed możliwymi zagrożeniami klimatycznymi (gwałtowne zjawiska pogodowe) czy ekonomicznymi (rosnące ceny energii).

W tym systemie powinny zostać uwzględnione także kwestii polityki fiskalnej wspierającej działania modernizacyjne budynków historycznych, potrzeba programów wsparcia i finansowania oraz edukacji specjalistycznej związanej z kompetencjami wykonawców na rynku.

3.

Zbiorcze Zestawienie Rekomendacji

IDENTYFIKOWANA BARIERA / WYZWANIE	KLUCZOWA REKOMENDACJA (PRAKTYCZNY POSTULAT)	PRIORYTET I RESORTY KTÓRYCH DOTYCZY POSTULAT
Długa, niespójna i dysfunkcyjna procedura przygotowania inwestycji Projekty modernizacyjne są uruchamiane bez wcześniejszego rozpoznania tkanki zabytkowej, planu biznesowego, czy planu napraw co skutkuje błędnymi decyzjami projektowymi, a standardowe audyty energetyczne nie są dostosowane do specyfiki starych obiektów.	Należy zreorganizować proces przygotowawczy, narzucając sztywny schemat: rozpoczęcie inwestycji od uproszczonych badań historyczno-konserwatorskich i określenia elementów chronionych, a następnie przeprowadzenie uproszczonego audytu energetycznego dedykowanego dla obiektów zabytkowych oraz termowizji.	**Bardzo Wysoki** Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN), Ministerstwo Rozwoju i Technologii (MRiT)
Brak wykwalifikowanych rzemieślników (np. zdunów, stolarzy), co skutkuje niszczeniem zachowanych detali architektonicznych przez firmy budowlane nierozumiejące i niestosujące tradycyjnych metod, ulegające sprawdzonym praktykom stosowanym w nowym budownictwie.	Należy stworzyć programy szkoleniowe oraz warsztaty praktyczne z zakresu tradycyjnych technik budowlanych, połączone z wprowadzeniem oficjalnej certyfikacji kompetencji do pracy przy obiektach historycznych. Pozwoli zwiększyć liczbę wykwalifikowanych fachowców na rynku i przełoży się na budowanie pozytywnego wizerunku oraz podwyższenie prestiżu zawodów rzemieślniczych.	**Bardzo Wysoki** Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN), Ministerstwo Rozwoju i Technologii (MRiT), Ministerstwo Edukacji Narodowej (MEN), Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW)
Brak polityki fiskalnej bądź zachęty, do renowacji i adaptacji budynków historycznych, szczególnie dla obywateli o niższym poziomie dochodów Dotychczasowe rozwiązania premiowały przede wszystkim zamożniejszych obywateli oraz duże, znane instytucje. Mniejszy podmioty oraz mieszkańcy o niższych dochodach zostali pominięci – mimo że to oni najczęściej żyją i działają w budynkach zabytkowych i borykają się z ubóstwem energetycznym.	Należy rozważyć wprowadzenie możliwego pakietu ulg podatkowych lub innych mechanizmów wspierających, szczególnie dla osób o niskich i/lub średnich dochodach, które wspierałyby takie procesy jak renowacja, adaptacja, czy modernizacja budynków historycznych. Należy też planować programy przystosowane do potrzeb małych instytucji kultury i instytucji publicznych, które korzystają na co dzień z obiektów zabytkowych.	**Wysoki** Ministerstwo Finansów i Gospodarki (MFiG) Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN)

IDENTYFIKOWANA BARIERA / WYZWANIE	KLUCZOWA REKOMENDACJA (PRAKTYCZNY POSTULAT)	PRIORYTET I RESORTY KTÓRYCH DOTYCZY POSTULAT
Uznaniowość decyzyjna oraz brak przewidywalności w procesie planowania prac renowacyjnych. Brak przejrzystych, uporządkowanych kryteriów oraz zbioru dobrych praktyk, powoduje dużą zmienność interpretacji przez służby konserwatorskie. W związku z tym przedsiębiorcy, inwestorzy, właściciele i architekci mają trudności z zaplanowaniem wieloetapowego, konsekwentnego procesu adaptacji lub modernizacji budynku, a urzędnicy obawiają się podejmowania decyzji w sprawach wymagających dialogu i kompromisów technicznych.	Należy wypracować przejrzyste ramowe kryteria dla procesu badania, wartościowania i planowania działań przy zabytku, z zachowaniem pełnej autonomii i wrażliwości na lokalny oraz regionalny kontekst historyczno-architektoniczny. W miejsce odgórnie narzucanych, ogólnokrajowych nakazów postuluje się: • Stworzenie regionalnych/wojewódzkich baz dobrych praktyk (dostępnych także na poziomie delegatur WUOZ) w postaci cyfrowego repozytorium dotychczasowych decyzji, zaleceń i studiów przypadków (dla podobnych typów domów lub obiektów regionalnych), stanowiących pomoc i odniesienie dla interesariuszy. • Uporządkowanie wytycznych na poziomie WUOZ: co pozwoli zachować specyfikę regionalną, zwiększy przewidywalność procesu projektowego, ułatwi oszacowanie ryzyka inwestycyjnego i stworzy transparentne ramy interpretacyjne.	**Wysoki** Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN), Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków (WKZ / WUOZ)
Nadmiarowe wymogi przy ubieganiu się o dotacje. Ogólnokrajowe programy wsparcia finansowego (np. program „Czyste Powietrze", czy ulga termomodernizacyjna) wymuszają usunięcie oryginalnej tkanki np.masowa wymiana okien i brak możliwości naprawy lub modernizacji istniejącej stolarki (szczególnie ważne w przypadku domów drewnianych oraz stolarki drewnianej), czy bezwzględne usuwanie pieców kaflowych) pod groźbą utraty lub niewypłacenia środków. W ten sposób tracone są elementy oryginalne budynku historycznego. Odnosić się to może również do pełnej wymiany drewnianych parkietów, czy kamiennych posadzek w przypadku renowacji.	Należy zreformować systemy dotacyjne tak, aby finansowały renowację i modernizację (np. w przypadku stolarki czy adaptacji historycznych pieców kaflowych (np. jako obudów systemów rekuperacji lub akumulatorów termicznych) po odłączeniu od przewodów dymowych. Należy położyć nacisk w pierwszej kolejności na naprawę i modernizację lub użycie w nowej funkcji przed podjęciem decyzji o wymianie.	**Wysoki** Ministerstwo Klimatu i Środowiska (MKiŚ), Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN)

IDENTYFIKOWANA BARIERA / WYZWANIE	KLUCZOWA REKOMENDACJA (PRAKTYCZNY POSTULAT)	PRIORYTET I RESORTY KTÓRYCH DOTYCZY POSTULAT
Ignorowanie specyfiki budynków historyczny (fizyka budowli) w projektach termomodernizacyjnych Brak prawnego wymogu przeprowadzania analiz i symulacji cieplno - wilgotnościowych przy ocieplaniu budynków historycznych (również od wewnątrz), co stwarza bezpośrednie ryzyko degradacji murów wskutek kondensacji pary wodnej.	Należy wprowadzić wymóg sankcjonujący analizę obiektu pod kątem fizyki budowli przez projektanta/inżyniera w procesie budowlanym oraz wprowadzić zachęty finansowe do wykonywania zaawansowanych symulacji cieplno-wilgotnościowych przegród przy użyciu specjalistycznego oprogramowania. Warto dodać, że w wielu przypadkach nie jest potrzebne docieplenie przegrody, a fachowe i staranne zarządzanie budynkiem lub naprawa niedziałających elementów.	**Wysoki** Ministerstwo Rozwoju i Technologii (MRiT), Ministerstwo Klimatu i Środowiska (MKiŚ)
Brak jasnych ramowych kryteriów wstępnej oceny obiektu i niepewność właścicieli co do zakresu dopuszczalnych zmian Właściciele i inwestorzy (zarówno obiektów wpisanych do rejestru, jak i ujętych w GEZ) często postrzegają ochronę konserwatorską jako problem oznaczający całkowity zakaz jakichkolwiek zmian. Brak prostych narzędzi do samodzielnego rozpoznania wartości historycznych budynku przed rozpoczęciem oficjalnego procesu urzędowego, budzi obawę przed wysoki kosztami i restrykcjami. Zniechęca to do podejmowania prac renowacyjnych.	Należy opracować i upowszechnić ogólnodostępne narzędzie (np. w formie formularza/kwestionariusza samooceny) dedykowane właścicielom i inwestorom. Narzędzie to może posłużyć do: • **Samodzielnej wstępnej identyfikacji wartości**, umożliwiając właścicielowi (jeszcze przed udaniem się do architekta czy urzędu) wstępne określenie kluczowych substancji i detali podlegających ochronie. • **Ułatwienia dialogu z WUOZ**, stanowiąc punkt wyjścia do partnerstwa i rozmowy z organem ochrony zabytków w celu ustalenia dopuszczalnych granic przekształceń, elastyczności rozwiązań oraz ewentualnych odstępstw technicznych. • **Inicjowania strategicznego planowania**, ułatwiającego tworzenie indywidualnych planów gospodarowania i opieki nad danym obiektem.	**Wysoki** Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN), Ministerstwo Rozwoju i Technologii (MRiT) / Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków (WKZ / WUOZ)

IDENTYFIKOWANA BARIERA / WYZWANIE	KLUCZOWA REKOMENDACJA (PRAKTYCZNY POSTULAT)	PRIORYTET I RESORTY KTÓRYCH DOTYCZY POSTULAT
Brak procedur dotyczących ponownego wykorzystania materiałów dla budynków historycznych Obowiązujące przepisy budowlane uniemożliwiają stosowanie materiałów z odzysku (np. cegły historycznej, drewna konstrukcyjnego, elementów kamieniarskich) w pracach przy zabytkach. Brak uproszczonych procedur oceny technicznej i certyfikacji materiałów wtórnych ogranicza stosowanie zasad gospodarki obiegu zamkniętego oraz utrudnia odtwarzanie historycznej tkanki (zgodnie ze sztuką).	Należy rozważyć wprowadzenie dedykowanych, uproszczonych przepisów prawnych i metodologii dla prac w obiektach zabytkowych (GEZ oraz rejestr zabytków) oraz na obszarach podlegających ochronie konserwatorskiej. Rekomenduje się: • Opracowanie procedur oceny technicznej materiałów wtórnych dla budynków historycznych: stworzenie wytycznych i standardów badań (badania laboratoryjne/ekspertyzy), pozwalających na bezpieczne, ponowne wbudowanie tradycyjnych materiałów bez konieczności przechodzenia pełnej procedury przemysłowej deklaracji właściwości użytkowych oraz z zakresu odzysku odpadów. • Preferencje dla projektów z wykorzystaniem tkanki i materiału lokalnego przy ubieganiu się się o środki i dotacje konserwatorskie, dla projektów wykorzystujących w maksymalnym stopniu materiały zachowane in situ lub pozyskane z lokalnego odzysku (zgodnie ze sztuką konserwatorską). • Na etapie uzgadniania projektu konserwatorskiego wprowadzenie wymogu przedstawienia argumentacji technicznej w przypadku decyzji o całkowitym usunięciu i zastąpieniu oryginalnego materiału nowym surowcem.	**Wysoki** Ministerstwo Rozwoju i Technologii (MRiT), Ministerstwo Klimatu i Środowiska (MKiŚ) / Instytut Techniki Budowlanej (ITB)

IDENTYFIKOWANA BARIERA / WYZWANIE	KLUCZOWA REKOMENDACJA (PRAKTYCZNY POSTULAT)	PRIORYTET I RESORTY KTÓRYCH DOTYCZY POSTULAT
Brak precyzyjnych regulacji w rozporządzeniu o Warunkach Technicznych (WT). Rozporządzenie WT (określające m.in. dopuszczalne współczynniki przenikania ciepła przegród U) nie definiuje jednoznacznie, które podmioty i w jakim zakresie mogą zatwierdzać odstępstwa od tych wymogów dla budynków historycznych niebędących w Gminnej Ewidencji Zabytków (GEZ), czy rejestrze zabytków a będących obiektami historycznymi.	Nowelizacja rozporządzenia o Warunkach Technicznych (WT), aby precyzyjnie określić kompetencje organów administracyjnych decydujących o odstępstwach od standardowych wymagań współczynników izolacyjności cieplnej dla budynków historycznych. Wprowadzenie jednocześnie wytycznych określających dopuszczalny zakres zmian parametrów technicznych w zależności od formy ochrony obiektu. Budynek historyczny może osiągnąć efektywność energetyczną, ale często nie jest to związane z typowym docieplaniem przegród, czy wymianą stolarki.	**Wysoki** Ministerstwo Rozwoju i Technologii (MRiT), Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN)
Błędna sekwencja i etapowanie prac budowlanych. Inwestorzy często instalują nowoczesne źródła ciepła (np. pompy ciepła) przed przeprowadzeniem prac termoizolacyjnych i modernizacją wentylacji, co powoduje drastyczne przewymiarowanie instalacji grzewczych i generuje zbędne koszty.	Należy wprowadzić wymóg bezwzględnego przestrzegania kolejności prac modernizacyjnych: w pierwszej kolejności poprawa efektywności energetycznej oraz naprawa lub instalacja wentylacji, a dopiero w ostatnim etapie dobór i montaż zoptymalizowanego źródła ciepła.	**Wysoki** Ministerstwo Rozwoju i Technologii (MRiT), Ministerstwo Klimatu i Środowiska (MKiŚ)
Brak weryfikacji realnych oszczędności po zakończeniu prac. Rozliczanie dotacji opiera się wyłącznie na teoretycznych audytach przedinwestycyjnych (ex-ante), bez kontroli rzeczywistego zużycia energii i wpływu prac na Jakość Środowiska Wewnętrznego (IEQ - parametry temperatury, wilgotności i jakości powietrza pod kątem zdrowia ludzi oraz trwałości zabytków).	Należy wprowadzić mechanizm weryfikacji rzeczywistych rezultatów inwestycji. Wypłata lub ostateczne rozliczenie dotacji powinno być powiązane ze sprawdzeniem realnego zużycia energii po renowacji (w ujęciu miesięcznym lub rocznym) oraz obligatoryjnym wykonaniem badań ex-post przy odbiorze, takich jak próby szczelności obudowy budynku i kontrolne badania termowizyjne.	Średni / Wysoki Ministerstwo Klimatu i Środowiska (MKiŚ), Ministerstwo Rozwoju i Technologii (MRiT), Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN)
Brak standardów i monitoringu Jakości Środowiska Wewnętrznego (IEQ) W procesach termomodernizacji i renowacji zabytków pomija się parametry IEQ (*Indoor Environmental Quality*), takie jak wilgotność względna, jakość powietrza czy stabilność temperatury. Może prowadzić to do a pogorszenia mikroklimatu, wywołania zagrzybienia, uszkodzeń substancji zabytkowej oraz pogorszenia warunków zdrowotnych użytkowników.	Należy opracować i wdrożyć krajowe wytyczne oraz normy monitoringu IEQ dostosowane do specyfiki obiektów historycznych. Standardy powinny uwzględniać zarówno wymogi ochrony zdrowia i komfortu ludzi, jak i wymagane parametry mikroklimatu niezbędne dla bezpiecznego zachowania tkanki zabytkowej.	**Średni / Wysoki** Ministerstwo Rozwoju Technologii (MRiT) / Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN) / Główny Urząd Nadzoru Budowlanego (GUNB)

IDENTYFIKOWANA BARIERA / WYZWANIE	KLUCZOWA REKOMENDACJA (PRAKTYCZNY POSTULAT)	PRIORYTET I RESORTY KTÓRYCH DOTYCZY POSTULAT
Niewystarczająca liczba przetestowanych rozwiązań technologicznych dla renowacji zabytków. Brak zweryfikowanych w praktyce, bezpiecznych modelowych rozwiązań termomodernizacji obiektów zabytkowych, co powstrzymuje samorządy i inwestorów przed wdrażaniem innowacyjnych technologii w budynkach historycznych.	Należy przeznaczyć odrębne środki środki na projekty badawczo-rozwojowe (B+R) realizowane na istniejących obiektach (np. zabytkowych budynkach komunalnych). Należy przeznaczyć odrębne środki środki na projekty badawczo-rozwojowe (B+R) realizowane na istniejących obiektach (np. zabytkowych budynkach komunalnych). Obiekty te powinny pełnić rolę demonstratorów nowoczesnych, bezinwazyjnych technologii renowacyjnych, służących testowaniu rozwiązań oraz zbieraniu danych do późniejszego zastosowania w skali przemysłowej. Wpisuje się to w Krajowe Inteligentne Specjalizacje, szczególnie KIS 7 (Zrównoważone budownictwo i efektywność energetyczna), czy KIS 10 (Zaawansowane materiały i kompozyty) Wprowadzenie zachęt dla właściwego, całościowego planowania kompleksowej modernizacji, o której ostatecznym sukcesie decydować będzie ewaluacja ex-post pod kątem osiągnięcia zakładanych celów. Dodatkowo stosowanie analizy Cyklu Życia Budynku (LCA) oraz określanie zakresu emisji dwutlenku węgla w ciągu całego okresu istnienia i funkcjonowania obiektu. Powyższe działania wykażą środowiskową wyższość renowacji i adaptacji struktur historycznych.	**Średni** Ministerstwo Rozwoju i Technologii (MRiT), Ministerstwo Klimatu i Środowiska (MKiŚ)
Niewykorzystanie niskoinwazyjnej automatyki budynkowej i narzędzi cyfrowych W procesie renowacji pomija się modernizację oświetlenia (np. LED o kontrolowanym widmie bezpiecznym dla zabytków) oraz systemy zarządzania energią (BMS/EMS), a także trójwymiarowe projektowanie (modele 3D/BIM), które zapobiegają kolizjom instalacyjnym.	Przy projektowaniu i realizacji wprowadzić wymóg instalowania automatyki budynkowej, w tym szczególnie systemów BMS/EMS (Building Management System / Energy Management System) oraz energooszczędnych systemów oświetleniowych (sterowanie adaptacyjne, detekcja obecności etc.) jako integralnej części renowacji energetycznej budynków historycznych, co poprawi efektywność energetyczną i standard użytkowania budynku. Wsparcia i popularyzacji wymaga stosowanie technologii cyfrowych wspierających projektowanie renowacji np. modeli cyfrowych bliźniaków (Digital Twin), które usprawnią dialog projektantów i konserwatorów.	**Średni** Ministerstwo Rozwoju i Technologii (MRiT), Ministerstwo Klimatu i Środowiska (MKiŚ), Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN)

4.

Założenia i Przebieg Konsultacji Eksperckich

Niniejszy dokument jest rezultatem zorganizowanych i przeprowadzonych eksperckich konsultacji merytorycznych, zainicjowanych przez partnerów: Fundację 8Marca, Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej oraz Stowarzyszenie Fala Renowacji. Celem podjętych działań było wypracowanie interdyscyplinarnego konsensusu w kwestiach kompleksowejmodernizacji oraz konserwacji zabytków oraz najważniejszych zmian otoczenia regulacyjno-finansowego mogących poprawić skalę i jakość tych modernizacji.

Prace konsultacyjne zostały koncentrowały się wokół trzech odrębnych, lecz wzajemnie powiązanych filarów tematycznych:

FILAR 1 **ARCHITEKTURA, BUDOWNICTWO I MATERIAŁY**

analizujący zastosowanie nowoczesnych technologii oraz tradycyjnych materiałów w strukturze obiektów historycznych.

FILAR 2 **KONSERWACJA ZABYTKÓW I ZRÓWNOWAŻONA RENOWACJA**

koncentrujący się na zagadnieniach ochrony wartości historycznej w toku procesów budowlanych.

FILAR 3 **ENERGIA I EFEKTYWNOŚĆ ENERGETYCZNA**

zajmujący się zagadnieniami modernizacji instalacji technicznych, integracji odnawialnych źródeł energii (OZE) oraz systemów magazynowania energii.

Udział ekspertów w pracach grup roboczych miał charakter dobrowolny i nieodpłatny. Organizatorzy zapewnili infrastrukturę techniczną oraz podjęli się redakcji końcowej tekstu na podstawie uwag zgłoszonych przez uczestników. W skład interdyscyplinarnego zespołu eksperckiego weszli reprezentanci ośrodków naukowych, organów administracji publicznej oraz sektora prywatnego.

5.

Droga do Celu (Call to Action)

Kierując niniejszą Blałą Księgę do Parlamentu, Rządu oraz Jednostek Samorządu Terytorialnego (JST), eksperci apelują o podjęcie następujących działań o charakterze systemowym i operacyjnym:

1. **Rozpoczęcie stałego, międzyresortowego dialogu instytucjonalnego** – powołanie zespołu roboczego złożonego z przedstawicieli właściwych resortów, w tym przynajmniej MKiDN, MKiŚ, MFiG oraz KPRM, w celu:

    - harmonizacji sprzecznych wytycznych prawa budowlanego oraz przepisów o ochronie zabytków,
    - ujednolicenia terminologii stosowanej w tych obu sferach regulacji,
    - podnoszenia wiedzy osób decyzyjnych na różnych szczeblach na temat innowacyjnych i efektywnych rozwiązań technicznych oraz odporności na marketingową dezinformację,
    - optymalizacji procedur, pozwalającej na zachowanie właściwego podziału kompetencji pomiędzy uczestnikami procesów modernizacyjnych. Systematyczne dochodzenie do kompromisu pomiędzy konserwatorami a inwestorami poprzez motywowanie (np. poprzez politykę fiskalną, system bonusów, a w szczególności edukację) do pracy na rzecz ochrony i optymalnego wykorzystania budynków zabytkowych.

2. **Dostosowanie kryteriów technicznych w ogólnokrajowych programach dofinansowania**: Konstruowanie instrumentów finansowych wspierających renowację budynków z uwzględnieniem specyfiki budynków historycznych i potencjału, który tkwi w renowacji np. stolarki okiennej i drzwiowej, pieców kaflowych, elementów wykończeniowych etc. Dotychczasowe instrumenty finansowe często powodowały (wręcz wymuszały) niszczenie istniejących elementów historycznych i zastępowanie ich nowymi, co stoi w sprzeczności z celami gospodarki obiegu zamkniętego,, redukcją śladu węglowego, przy równoczesnym zachowania wartości historycznych.

3. **Rozbudowa państwowych systemów cyfrowych dla ochrony zabytków**: Rozwinięcie istniejącej platformy zabytek.pl (administrowanej przez Narodowy Instytut Dziedzictwa [NID] podległy pod MKiDN) o moduły służące zarządzaniu całym cyklem życia budynku historycznego (w tym rejestr zmian konstrukcyjnych, darmowe kalkulatory fizyki budowli do obliczeń cieplno-wilgotnościowych przegród oraz baza certyfikowanych rzemieślników, projektantów i rodzajów materiałów jakie należy stosować, lub przy stosowaniu których należy zachować szczególną ostrożność).

4. **Wdrożenie pilotażowych programów demonstracyjnych we współpracy z samorządami (JST)**: Przeznaczenie środków z puli badawczo-rozwojowej (B+R) na realizację modelowych i kompleksowych termomodernizacji na wyselekcjonowanych zabytkowych budynkach komunalnych (będących w posiadaniu JST), co pozwoli na przetestowanie i opomiarowanie zaawansowanych instalacji grzewczych oraz wentylacyjnych w rzeczywistych warunkach eksploatacyjnych przed wdrożeniem ich na szeroką skalę.

Dokument opracowany na podstawie konsultacji merytorycznych grup roboczych w ramach przygotowań do konferencji Heritage Innovators Day 2026.

Autorzy Białej Księgi Innowatorów Dziedzictwa

Natalia Gnoińska	Fundacja 8Marca	Filar II
dr inż. arch. Marcin Jarosz	Politechnika Wrocławska Wydział Architektury	Filar II
Jan Ruszkowski	Stowarzyszenie Fala Renowacji	Filar III
dr inż arch. Elżbieta Grodzka	Politechnika Wrocławska	Filar I i II
prof. Pawel Wargocki	Duński Uniwersytet Techniczny	Filar III
dr hab. inż. arch. Barbara Widera	Politechnika Wrocławska	Filar I i III
dr inż. Paweł Noszczyk	Politechnika Wrocławska	Filar III
dr inż. Krystian Sikorski	Politechnika Rzeszowska	Filar I i II
mgr inż. arch. Karolina Padło	-	Filar I
mgr inż. Dawid Uchman	Stowarzyszenie Fala Renowacji	Filar III
mgr inż. arch. Zofia Niczyporuk	-	Filar I, II, III
mgr. inż. Bogdan Ślęk	Stowarzyszenie Fala Renowacji	Filar III
dr inż. Agnieszka Kaliszuk-Wietecka	Politechnika Warszawska	Filar I i III
dr Przemysław Nocuń	Uniwersytet Jagielloński, Instytut Archeologii oraz Stowarzyszenie Wieża Książęca w Siedlęcinie	Filar I
Łukasz Dziamski	Fundacja 8Marca / Kancelaria Hanton	Filar II

Redakcja: dr Andrzej Żor
Skład: Nicola Cholewa

Wrocław, 29.09.2026 r.